

Roll No.

Total No. of Questions : 20]

143/C

[Total No. of Printed Pages : 8

SS

2320

ਸਲਾਨਾ ਪਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

BUSINESS ECONOMICS AND QUANTITATIVE METHODS-II

(Commerce Group)

(Punjabi, Hindi and English Versions)

(Evening Session)

Time allowed : Three hours

Maximum marks : 65

(Punjabi Version)

- ਨੋਟ : (i) ਆਪਣੀ ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ ਵਾਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ 143/C ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕਰੋ ਜੀ ।
- (ii) ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਟਾਈਟਲ ਸਹਿਤ 30 ਪੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਨ ।
- (iii) ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਵਿੱਚ ਖਾਲੀ ਪੰਨਾ/ਪੰਨੇ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ/ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।
- (iv) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ (ਭਾਗ-ੳ, ਭਾਗ-ਅ, ਭਾਗ-ੲ, ਅਤੇ ਭਾਗ-ਸ) ।
- (v) ਭਾਗ-ੳ : ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 1 ਦੇ 5 ਸਬ ਪਾਰਟ ਹੋਣਗੇ, ਹਰੇਕ ਸਬ ਪਾਰਟ ਇੱਕ ਅੰਕ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 1-15 ਸਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ ।
- (vi) ਭਾਗ-ਅ : ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 2 ਤੋਂ 8 ਤੱਕ ਹੋਣਗੇ, ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2 ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 5-10 ਲਾਇਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ ।
- (vii) ਭਾਗ-ੲ : ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 9 ਤੋਂ 17 ਤੱਕ ਹੋਣਗੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4 ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਕੋਈ 7 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 15-20 ਲਾਇਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਉ ।
- (viii) ਭਾਗ-ਸ : ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 18 ਤੋਂ 20 ਤੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚੋਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ, ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 3-5 ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ ।
- (ix) ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਓ ।
- (x) ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਕੈਲਕੁਲੇਟਰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ । ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣਾ ਕੈਲਕੁਲੇਟਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ । ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੰਗਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਭਾਗ-ੳ

1. (ੳ) ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਿਸ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ ? 1
(i) 1905 (ii) 1925 (iii) 1949 (iv) 1935
- (ਅ) ਨਿਰਯਾਤ ਮੁੱਲ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਵਪਾਰ ਸੰਤੁਲਨ 700 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਆਯਾਤ ਮੁੱਲ 400 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਵੇ । 1
- (ੲ) ਜੇ ਇੱਕ ਲੜੀ ਦੀ ਔਸਤ 10 ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਇੱਕ ਮੱਦ ਵਿੱਚ 2 ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਨਵੀਂ ਔਸਤ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ? 1
- (ਸ) ਜੇ ਸਹਿ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਗੁਣਾਂਕ +.25 ਤੋਂ +.75 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ । 1
(i) ਪੂਰਾ (ii) ਜਿਆਦਾ (iii) ਘੱਟ (iv) ਦਰਮਿਆਨੀ
- (ਹ) ਜਦੋਂ ਆਮਦਨ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ? 1
(i) ਲਗਾਨ (ii) ਲਾਭ (iii) ਪੈਨਸ਼ਨ (iv) ਵਿਆਜ

5×1=5

143/C-SS

[Turn over

ਭਾਗ-ਅ

2. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਦੋਹਰੀ ਗਣਨਾ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 2
3. ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ 50 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਾਧੂ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ MPC = ½ ਹੈ ਤਾਂ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ? 2
4. ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬਜ਼ਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਕੇਂਦਰੀ ਬੈਂਕ ਸਾਖ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 2
5. ਬਹੁਲਕ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਮੀਆਂ ਦੱਸੋ। 2
6. 100 ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ 40 ਰੁਪਏ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ 63 ਰੁਪਏ ਦੀ ਥਾਂ 36 ਰੁਪਏ ਗਿਣੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਔਸਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ? 2
7. ਉਪਭੋਗਤਾ ਕੀਮਤ ਸੂਚਕਾਂਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? 2
8. ਸੰਭਾਵਿਤ ਗਲਤੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਦੱਸੋ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਹਿ ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ .6 ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ N=9 ਹੋਵੇ? 2
7×2=14

ਨੋਟ : ਕੋਈ ਸੱਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।

ਭਾਗ-ਦ

9. "ਮੁਦਰਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਨੌਕਰ ਹੈ ਪਰ ਬੁਰਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ।" ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 4
10. ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ? ਲਚਕੀਲੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ। 4
11. ਭੁਗਤਾਨ ਬਾਕੀ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ? ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 4
12. ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :

ਅੰਕ	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	4	6	20	10	7	3

ਜੇ 60% ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਟੈਸਟ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪਾਸ ਅੰਕ ਕਿੰਨੇ ਹੋਣਗੇ? 4

13. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਮਧਿਅਕ ਵਿਚਲਨ ਗੁਣਾਂਕ ਪਤਾ ਕਰੋ ਜੋ ਬਹੁਲਕ 41.5 ਹੋਵੇ? 4

X	5-15	15-25	25-35	35-45	45-55	55-65	65-75
F	7	12	17	29	31	5	3

14. ਫਿਸ਼ਰ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਮੱਤਰਾ ਸੂਚਕਾਂਕ ਪਤਾ ਕਰੋ? 4

ਵਸਤੂਆਂ	ਸਾਲ 2015		ਸਾਲ 2016	
	ਕੀਮਤ (ਰੁ.)	ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ (ਰੁ.)	ਕੀਮਤ (ਰੁ.)	ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ (ਰੁ.)
A	5	50	4	48
B	8	48	7	49
C	6	18	5	20

15. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਆਂਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਮਨ ਸਮੀਕਰਨ ਤਿਆਰ ਕਰੋ Y on X 4

X	11	7	9	5	8	6	10
Y	10	8	6	5	9	7	11

16. ਖਰਚ ਵਿਧੀ ਨਾਲ਼ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਮਾਪ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 4

17. ਉਦਾਹਰਣ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ਼ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਸੀਮਾਂਤ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ। 4

7×4=28

ਭਾਗ-ਸ

18. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਚੇਨ ਬੇਸ ਸੂਚਕਾਂਕ ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਜੋ ਸਾਲ 2014 ਨਾਲ਼ ਚੇਨ ਹੋਵੇ। 6

ਵਸਤੂ	ਟਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਪਾਦਨ				
	2014	2015	2016	2017	2018
1	4	6	8	10	12
2	16	20	24	30	36
3	8	10	16	20	24

ਜਾਂ

- ਸੰਤੁਲਿਤ ਬਜਟ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸਦੇ ਲਾਭ ਅਤੇ ਹਾਨੀਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ। 6

19. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਆਂਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿੱਚਰਨ ਗੁਣਾਂਕ ਪਤਾ ਕਰੋ। 6

X	0-6	6-12	12-18	18-24	24-30	30-36
Y	12	24	38	52	34	19

ਜਾਂ

- ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਆਂਕੜਿਆਂ ਤੋਂ Rank ਸਹਿ ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਪਤਾ ਕਰੋ। 6

X	90	88	85	85	78	77	79	69
Y	22	23	24	24	24	26	25	27

20. ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ ਕਿ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਸੰਤੁਲਿਤ ਪੂਰਨ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ? 6

ਜਾਂ

- ਮੁਦਰਾ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਾਖ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੀਆਂ ਮਾਤਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ। 6

3×6=18

(Hindi Version)

- ਨੋਟ : (i) अपनी उत्तर-पुस्तिका के मुख्य पृष्ठ पर विषय-कोड/पेपर-कोड वाले खाने में विषय-कोड/पेपर-कोड 143/C अवश्य लिखें।
- (ii) उत्तर-पुस्तिका लेते ही इसके पृष्ठ गिनकर देख लें कि इसमें टाइटल सहित 30 पृष्ठ हैं एवं सही क्रम में हैं।
- (iii) उत्तर-पुस्तिका में खाली छोड़े गये पृष्ठ/पृष्ठों के पश्चात् हल किये गये प्रश्न/प्रश्नों का मूल्यांकन नहीं किया जायेगा।
- (iv) प्रश्न पत्र को चार भागों में बाँटा गया है (भाग-क, भाग-ख, भाग-ग, और भाग-घ)।

- (v) भाग-क : में प्रश्न नं. 1 के 5 उप भाग होंगे प्रत्येक उप भाग 1 अंक का होगा, इनका उत्तर 1-15 शब्दों में लिखें।
- (vi) भाग-ख : में प्रश्न नं. 2 से 8 तक होंगे, प्रत्येक प्रश्न 2 अंक का होगा, इनका उत्तर 5-10 लाइनों में लिखें।
- (vii) भाग-ग : में प्रश्न नं. 9 से 17 तक होंगे, प्रत्येक प्रश्न 4 अंक का होगा, इनमें से कोई 7 प्रश्न करें, इनका उत्तर 15-20 लाइनों में लिखें।
- (viii) भाग-घ : में प्रश्न नं. 18 से 20 तक अन्दरूनी विकल्प वाले होंगे, प्रत्येक प्रश्न 6 अंक का होगा, इनका उत्तर 3-5 पन्नों में लिखें।
- (ix) जरूरत के अनुसार चित्र बनाएं।
- (x) साधारण गणक (Calculator) का प्रयोग करने की आज्ञा है। परीक्षार्थी अपना गणक परीक्षा भवन में लेकर आये। उनको एक दूसरे से माँगने की अनुमति नहीं होगी।

भाग-क

1. (क) भारतीय रिजर्व बैंक की स्थापना किस वर्ष हुई थी 1
 (i) 1905 (ii) 1925 (iii) 1949 (iv) 1935
- (ख) निर्यात मूल्य ज्ञात करें जब व्यापार संतुलन 700 करोड़ रुपये का हो तथा आयात मूल्य 400 करोड़ रुपये का हो। 1
- (ग) यदि एक शृंखला की औसत 10 हो और उसके हर एक मद में 2 जोड़ दिए जाए तो उसकी नई औसत क्या होगी ? 1
- (घ) जब सह-सम्बन्ध गुणांक +.25 तथा +.75 के बीच होता है तो सह-सम्बन्ध का परिणाम होता है : 1
 (i) पूर्ण (ii) उच्च (iii) निम्न (iv) मध्यम
- (ङ) आय विधि द्वारा राष्ट्रीय आय का अनुमान लगाते समय निम्नलिखित में से किसको शामिल नहीं किया जाता ? 1
 (i) लगान (ii) लाभ (iii) पेंशन (iv) ब्याज

5×1=5

भाग-ख

2. राष्ट्रीय आय की गणना करते समय दोहरी गणना से कैसे बचा जा सकता है ? चर्चा करें। 2
3. यदि किसी अर्थ व्यवस्था में 50 करोड़ रुपये का अतिरिक्त निवेश किया जाता है और MPC = ½ है तो आय में कितनी वृद्धि होगी ? 2
4. खुले बाजार की क्रिया द्वारा केन्द्रीय बैंक साख पर नियन्त्रण कैसे करता है ? चर्चा करें। 2
5. बहुलक के दो अवगुण लिखें। 2
6. 100 मजदूरों की औसत मजदूरी 40 रुपये है और एक मजदूर की मजदूरी 63 रुपये के स्थान पर 36 रुपये गिने गए हों तो उनकी सही औसत मजदूरी क्या होगी ? 2
7. उपभोक्ता मूल्य सूचकांक क्या होता है ? 2
8. संभाव्य त्रुटि का मूल्य ज्ञात करें जबकि सहसंबंध गुणांक .6 और गिनती N = 9 हो। 2

7×2=14

नोट : कोई सात प्रश्न करें।

भाग-ग

9. "मुद्रा एक अच्छा नौकर है परन्तु बुरा मालिक है।" चर्चा करें। 4
10. विनिमय दर से आपका क्या भाव है ? लोचशील विनिमय दर के गुणों और अवगुणों का वर्णन करें। 4

143/C-SS

11. भुगतान शेष से आपका क्या भाव है ? किसी देश के भुगतान शेष की भिन्न-भिन्न मदों की व्याख्या करें। 4

12. अर्थशास्त्र में प्राप्त अंक निम्न अनुसार हैं :

अंक	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
छात्र-संख्या	4	6	20	10	7	3

अगर 60% छात्र इस टेस्ट में पास हों तो कम से कम अंक कितने होंगे ? 4

13. निम्नलिखित आँकड़ों से माध्य विचलन गुणांक पता करें यदि बहुलक 41.5 हो। 4

X	5-15	15-25	25-35	35-45	45-55	55-65	65-75
F	7	12	17	29	31	5	3

14. फिशर के फॉर्मूले की मदद से निम्न आँकड़ों से मात्रा सूचकांक ज्ञात करें : 4

वस्तुएं	साल 2015		साल 2016	
	कीमत (रु.)	कुल मूल्य (रु.)	कीमत (रु.)	कुल मूल्य (रु.)
A	5	50	4	48
B	8	48	7	49
C	6	18	5	20

15. निम्न आँकड़ों से प्रतीपगमन समीकरण तैयार करें Y on X 4

X	11	7	9	5	8	6	10
Y	10	8	6	5	9	7	11

16. व्यय विधि द्वारा राष्ट्रीय आय के माप की व्याख्या करें। 4

17. उदाहरण की मदद से पूंजी की सीमान्त कुशलता का वर्णन करें। 4

7×4=28

भाग-घ

18. निम्न जानकारी से चेन बेस सूचकांक तैयार करें जो वर्ष 2014 से चेन हो। 6

वस्तु	दनों में उत्पादन				
	2014	2015	2016	2017	2018
1	4	6	8	10	12
2	16	20	24	30	36
3	8	10	16	20	24

अथवा

संतुलित बजट क्या है ? इसके लाभ और हानियों का वर्णन करें। 6

19. निम्नलिखित आँकड़ों से विचरण गुणांक पता करें :

X	0-6	6-12	12-18	18-24	24-30	30-36
Y	12	24	38	52	34	19

अथवा

निम्नलिखित आँकड़ों से क्रमान्तर सहसंबंध (Rank) गुणांक पता करें :

X	90	88	85	85	78	77	79	69
Y	22	23	24	24	24	26	25	27

20. चित्रों की सहायता से व्याख्या कीजिए कि आय और रोजगार का संतुलन पूर्ण रोजगार स्तर पर होना आवश्यक नहीं है।

अथवा

मौद्रिक नीति के साख नियन्त्रण की मात्रात्मक और गुणात्मक विधियों का वर्णन करें।

3×6=18

(English Version)

- Note :** (i) You must write the subject-code/paper-code **143/C** in the box provided on the title page of your answer-book.
- (ii) Make sure that the answer-book contains 30 pages (including title page) and are properly serialized as soon as you receive it.
- (iii) Question/s attempted after leaving blank page/s in the answer-book would not be evaluated.
- (iv) Question paper has been divided into 4 parts. **Part-A, Part-B, Part-C and Part-D.**
- (v) **Part-A :** will consist of question no. 1 of 5 sub-parts of one mark each. Answer should be in 1-15 words.
- (vi) **Part-B :** will consist of question no. 2 to 8 of two marks each. Answer should be in 5 to 10 lines.
- (vii) **Part-C :** will consist of question no. 9 to 17. Each question carries 4 marks. Answer should be in 15-20 lines. Attempt any 7 questions from this section.
- (viii) **Part-D :** will consist of question no. 18 to 20 having internal choice. Each question carries 6 marks. Answer should be in 3-5 pages.
- (ix) Make diagrams where necessary.
- (x) The use of non programmable simple calculator is allowed. The student should bring their own calculator in the examination hall. No borrowing will be permitted.

Part-A

1. (a) In which year Reserve Bank of India established ? 1
 (i) 1905 (ii) 1925 (iii) 1949 (iv) 1935
- (b) Calculate the value of exports when balance of trade is Rs. 700 Crore and value of imports is Rs. 400 Crore. 1

143/C-SS

- (c) If mean of a series is 10 and if 2 is added in every item, what would be the new mean ? 1
- (d) If Co-efficient of Correlation is between +.25 to +.75 then its result is 1
 (i) Perfect (ii) High (iii) Low (iv) Moderate
- (e) While calculating the national income under income method, which is not included from the following : 1
 (i) Rent (ii) Profit (iii) Pension (iv) Interest
- 5×1=5

Part-B

2. How we can avoid double counting while calculating national income ? 2
3. How much additional income will be generated in an economy with additional investments of Rs. 50 Crores when $MPC = \frac{1}{2}$? 2
4. How do Central Bank control credit by using open market operation ? 2
5. Give two drawbacks of Mode. 2
6. The mean wages of 100 workers was calculated as Rs. 40. The wages of a worker was wrongly taken as Rs. 36 instead of Rs. 63. Find the correct mean wages of the workers. 2
7. What is consumer price index ? 2
8. Find the probable error if Co-efficient of Correlation is .6 and $N = 9$. 2

7×2=14

Note : Attempt any seven questions. Part-C

9. "Money is a good servant but a bad master." Discuss. 4
10. What do you mean by exchange rate ? Describe the merits and demerits of flexible exchange rate. 4
11. What do you mean by Balance of Payment ? Explain the items consisting of the balance of payment of a country. 4
12. Following is the distribution of marks in Economics

Marks	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
No. of Students	4	6	20	10	7	3

If 60% of the students pass this test, find out the minimum pass marks. 4

13. Find out the Co-efficient of mean deviation from Mode for the following data, if mode is equal to 41.5 : 4

X	5-15	15-25	25-35	35-45	45-55	55-65	65-75
F	7	12	17	29	31	5	3

14. Compute by Fisher's Formula the Quantity Index Number from the data given below : 4

Articles	Year 2015		Year 2016	
	Price (Rs.)	Total Value (Rs.)	Price (Rs.)	Total Value (Rs.)
A	5	50	4	48
B	8	48	7	49
C	6	18	5	20

15. From the given data find out regression equation of Y on X 4

X	11	7	9	5	8	6	10
Y	10	8	6	5	9	7	11

16. Explain the measurement of national income through expenditure method. 4

17. Explain the marginal efficiency of Capital with the help of an illustration. 4

7×4=28

Part-D

18. From the following information find the Chain Base Index number chained to 2014 6

Item	Productions in Tons				
	2014	2015	2016	2017	2018
1	4	6	8	10	12
2	16	20	24	30	36
3	8	10	16	20	24

or

What is balanced budget ? Give its merits and demerits. 6

19. Find the co-efficient of variation from the following data 6

X	0-6	6-12	12-18	18-24	24-30	30-36
Y	12	24	38	52	34	19

or

Calculate the Rank Co-efficient of Correlation from the following data : 6

X	90	88	85	85	78	77	79	69
Y	22	23	24	24	24	26	25	27

20. Explain with the help of diagrams that equilibrium level of income and employment is not necessarily at a full employment level. 6

or

Explain the Quantitative and Qualitative Credit Control instruments of monetary Policy. 6

3×6=18

143/C-SS